

Joan Fuster i Max Cahner: una complicitat editorial

Teresa MUÑOZ LLORET
Professora d'ensenyament secundari

Mirar d'explicar la intensa i productiva relació que es va establir entre Joan Fuster i Max Cahner des de finals dels cinquanta fins a la mort de l'escriptor de Sueca en un espai com el que tinc és una temeritat. L'entesa entre Fuster i Cahner i les empreses que va generar centren una part important de la història cultural catalana de la segona meitat del segle xx.¹ De manera que, per fer-nos càrrec d'aquesta complicitat —complicitat en l'aventura editorial, en aquest cas— em centraré en la tria d'alguns moments clau de la seva relació que es desprenen de la lectura de la correspondència que van mantenir al llarg de trenta anys.

Em serveixo dels mots amb què Antoni Furió inicia la introducció a la referida correspondència per centrar el sentit d'aquesta relació:

Si alguna vegada han existit els Països Catalans, ha estat, entre altres llocs tangibles i intangibles, en la correspondència, els llibres i els projectes editorials, culturals i civils comuns entre Joan Fuster i Max Cahner. [...] La vida de tots dos va girar entorn d'aquest subjecte nou, d'aquest projecte de futur compartit entre valencians, mallorquins i catalans estrictes que el primer «imaginà» —en el sentit que «s'imaginen» totes les nacions— li posà nom, i que el segon es va aplicar infatigablement a fer realitat, enmig de les incomprendensions, quan no de l'hostilitat, dels respectius conterrànies, al País Valencià i al Principat.²

La coincidència en aquesta convicció i les vicissituds que van viure plegats són a la base d'una amistat que es va anar intensificant al llarg del temps, fins al

1. Essencialment, em refereixo a *Serra d'Or*, Edicions 62, la *Gran enciclopèdia catalana* i l'editorial Curial.

2. Joan FUSTER (2012), *Correspondència 13: Max Cahner*, València, Tres i Quatre, p. 7.

punt que el 1974 Fuster va nomenar Cahner marmessor, juntament amb Eliseu Climent, Fermí Cortés —mort abans que el mateix Fuster— i Joaquim Maluquer.

Quan Joan Fuster i Max Cahner entren en contacte per primera vegada, el primer té trenta-dos anys i el segon, divuit. Som al 1954 i Fuster fa el primer viatge al Principat. Quan l'escriptor de Sueca arriba a Barcelona és un poeta consolidat, un crític literari que ha sabut connectar amb les revistes de l'exili i un activista cultural amb un clar interès per la creació d'estructures editorials a València.³ Com a escriptor, abans d'aquest viatge havia començat a publicar amb els dos editors barcelonins per excel·lència del moment —Josep M. Cruzet, de la Selecta, i Josep M. de Casacuberta, de Barcino. Casacuberta —que mantenia des d'abans de la guerra una estreta relació amb el País Valencià— va ser el primer editor barceloní de Fuster: el 1953 li publicà el recull de poemes *Terra en la boca*, amb un pròleg de J. V. Foix,⁴ i de seguida, el juny del mateix any, li va proposar l'edició d'un volum d'assais: *Les originalitats*, publicat el 1956.

Per la seva banda, Cruzet —la correspondència amb el qual s'havia iniciat el 1952— li anava al darrere perquè, preocupat per l'escassíssim ressò de l'edició en català, trobava en Fuster el jove crític brillant que podia ajudar-lo a la difusió dels seus llibres, tant al diari *Levante* com a la revista de l'exili *Pont Blau*. El 1955 Fuster i Cruzet es van començar a plantejar la necessitat que el catàleg de Selecta s'obris al món literari valencià, i l'any següent va aparèixer l'*Antologia de la poesia valenciana* curada per Fuster —a la qual Cruzet fa l'honor d'adjudicar el número 200 de la col·lecció bàsica.

L'any del primer contacte amb Joan Fuster, Max Cahner era un estudiant universitari, matriculat a químiques i a dret. De procedència alemanya, per part de pare, i madrilenya, per part de mare, el matrimoni Cahner Garcia parlaven català entre ells i amb els fills. A Cahner sempre li agradava explicar que no havia tingut cap mena de consciència lingüística fins que el 1951, durant la convalescència d'una tuberculosi, es va llegir el volum sencer que l'Enciclopèdia Espasa dedicava a Espanya. A l'enciclopèdia, redactada a Barcelona als anys vint, el jove Max hi va aprendre que el català era una llengua que no només es parlava sinó que s'escrivia i que tenia una història important al darrere. El que no li havia arribat per tradició familiar l'hi va proporcionar l'erudició enciclopèdica!

A partir d'aquí, tenim un jove d'aspecte i nom germànics que assistia als cursos de català de Joan Triadú al Centre d'Influència Catòlica Femenina (CFIC), a

3. La correspondència —encara inèdita i conservada a la Biblioteca de Catalunya— entre Fuster i Nicolau Primitiu fa referència a l'editorial que Fuster projectava el 1955 amb Adolf Pizcueta i Francesc Soriano Bueso.

4. *Terra en la boca* va aparèixer a les «Publicacions de la Revista», col·lecció fundada el 1916 per Josep M. López Picó i que el 1949 Barcino havia reprès.

les classes del doctor Rubió als Estudis Universitaris Catalans i, en matricular-se a la universitat, ben aviat va connectar amb el grup d'estudiants de l'activisme catalanista, entre els quals Albert Manent, de qui va esdevenir gran amic i que el va vincular als nuclis més actius del moment. D'aquests nuclis, en destaco dos: el primer, el Casal de Montserrat del carrer dels Arcs, on tenien la seu unes quantes associacions lligades al monestir de Montserrat que convertiren el local en un «fogar de catalanitat», en paraules de Josep Benet. Benet, membre de la Junta Directiva, hi editava —des del 1949— el butlletí de la Unió Escolania de Montserrat, *Germinabit*, que serà l'inici de la relació entre Cahner i Fuster, com veurem de seguida. El segon, les tertúlies clandestines a casa d'Oriol Folch, on va conèixer Fuster ja el 1954.

SERRA D'OR, UNA PLATAFORMA PER A FUSTER

A banda d'aquests contactes inicials, la relació Fuster-Cahner es va iniciar el 1959, quan Cahner i Ramon Bastardes, en fer-se càrrec de *Germinabit*, escriuen amb tota la solemnitat a Fuster per demanar-li la seva col·laboració. Consideraven que la presència del País Valencià a la revista era necessària perquè els lectors barcelonins tinguessin una visió íntegra de València i s'acostumessin a considerar-la catalana en tots els aspectes.

La sintonia de Fuster amb els joves montserratins queda molt clara en el pròleg a *Recull de contes valencians*, que Fuster acabava de publicar, el 1958, a Albertí Editor:

Jo voldria que aquest *Recull* servís perquè els lectors catalans de tot arreu advertesquen la situació valenciana. Hem de pensar, tots, que no es tracta d'un problema de segon ordre, comarcal i intrascendent. Hem de pensar que, a pesar d'ésser això prou important, no és únicament un problema literari. Cal reflexionar què ha significat i què pot significar encara, per a la nostra història col·lectiva, un País Valencià recobrat i solidari. La col·laboració que cadascú ens preste, l'aportament d'atenció i d'amistat que se'ns concedesca, ens serà un estímul apreciable. No tot depèn de la literatura, és clar. Però bo serà haver-ne guanyat la batalla.

Fuster va participar a *Germinabit* en el darrer número, dedicat a Carles Riba. I quan *Germinabit* es va fusionar amb *Serra d'Or*, des del primer moment, l'octubre del 1959, amb un article sobre Ausiàs Marc, en el cinquè centenari de la seva mort. Aquesta col·laboració a *Serra d'Or* va permetre a Fuster donar-se a conèixer al Principat, com a escriptor i com a intel·lectual que hi defensava una determinada posició ideològica, i va col·laborar amb els responsables de la revista a l'hora de dissenyar-hi el tractament unitari dels Països Catalans.

Però aquest donar-se a conèixer i la seva posició política van provocar ràpidament la reacció irada d'una colla d'intel·lectuals valencians, entre els quals alguns amics —o antics amics seus—, com ara Vicent i Xavier Casp, Jaume Bru i Vidal, Alfons Cucó i Miquel Adlert, que van enviar una carta oberta a *Serra d'Or* on es distanciaven rotundament de l'article de Joan Fuster aparegut en el número d'homenatge a Vicens Vives, el novembre del 1960. El grup, partidari del fet diferencial valencià, en reivindicava la seva personalitat històrica i, de passada, el nom gloriós de «Regne de València» en oposició a la tendència minimitzadora que implicava el de «País Valencià». I proposaven l'ús del terme «Comunitat Catalànica» per substituir el de «Països Catalans».

El juny del 1961 *Serra d'Or* va publicar el text del grup i, a la mateixa plana, la resposta de Fuster. Una resposta brillant i contundent, amb l'actitud de qui no està disposat a negociar:

No m'he sentit mai inclinat a l'enyorança, i, menys encara, a l'enyorança d'una Edat Mitjana desplaçadament walterscottiana i convencional. No m'interessa gens una democràcia de gremis, beneficiats i almogàvers, presidida per la mòmia il·lustre del rei En Jaume. Per això, sens dubte, la substitució de «Regne de València» per «País Valencià» no em fa ni fred ni calor. Pensar, en aquestes altures, que dir «Regne de València» indica «la jerarquia de València» és només una piadosa il·lusió. Igualment, la substitució de «Mallorca» o «Regne de Mallorca» per «Illes Balears», tampoc no crec que alteri els nervis de cap insular sensat. Vull afegir, però, que no sento cap animadversió personal respecte a paraules com «regne», quan no tenen sinó un valor estrictament arqueològic, com seria el nostre cas. Uso el mot «Principat» sense cap escrúpol. En definitiva, davant aquest problema, com davant qualsevol altre, sempre em decantaré per les solucions que es presentin amb un avantatge de claredat i amb una promesa d'eficiència. Les objeccions sentimentals em semblen bizantinismes nefastos.

En aquesta mateixa línia, destaco una segona polèmica a *Serra d'Or*. Aquesta vegada, però, entre Fuster —atíat per Cahner— i el Consell de Redacció de la revista. A través d'una carta de Joan Triadú el Consell de Redacció va fer saber a Fuster els punts bàsics del debat que havia sorgit dins la Comissió Permanent de *Serra d'Or*⁵ a propòsit de si la revista havia d'abastar els Països Catalans o s'havia d'orientar bàsicament al Principat. Aquest debat s'alimentava, entre d'altres, de les queixes procedents de València de gent com ara el llibreter i clergue Emili Boïls i Coniller o l'escriptor Antoni Igual i Úbeda, que asseguraven als monjos i a Joan Triadú que *Serra d'Or* es venia poc al País Valencià i a les Illes justament pel con-

5. Vegeu la carta de Cahner a Fuster del 6 de juny de 1964 dins Joan FUSTER (2012), *Correspondència 13: Max Cahner*, València, Tres i Quatre, p. 191.

cepte de Països Catalans que s'hi respirava. Fuster va respondre a Triadú l'11 de juny de 1964:⁶

La meua contestació a la consulta que em fas serà clara i terminant: *convé* que no *canviï* el criteri seguit fins ara en la disposició dels noticiaris de *Serra d'Or*. Que és, no solament el *just*, sinó també l'únic tàcticament útil en els moments actuals. Aquesta és la meua opinió. Pots estar segur que la comparteixen la majoria de lectors que la vostra revista té al País Valencià. Amb una advertència, encara: qualsevol canvi que pugueu introduir-hi serà interpretat com una retractació de l'afirmació unitària dels Països Catalans, cosa que també suscitarà «queixes». Més que «queixes»: «baixes» en la subscripció i la lectura. Consideraríem —i jo el primer— que, per part del Consell de *Serra d'Or*, hi hauria hagut un desistiment de principis, i ens veuríem obligats a protestar d'una manera o altra.

Perquè, en el fons, es tracta d'una qüestió de «principis». El problema del noticiari no fa sinó revelar-la en un aspecte secundari. Potser podràs retrucar-me que *Serra d'Or* no ha fet mai seus, oficialment, aquests principis que, per dir-ho d'alguna manera, anomenarem «afirmació unitària dels Països Catalans». Bé. Però heu de tenir ben present això: la petita clientela que la revista té al País Valencià no busca en ella la «revista cultural»; hi busca una revista en català que, de més a més, respon a una orientació nacional «unitària» en el nivell de cultura. O sigui: *Serra d'Or* té un públic valencià essencialment «catalanista» («pancatalanista», si vols). Les excepcions són insignificants. De fet, aquest públic és l'únic que pot tenir ara i ací. Si el defraudeu, l'haureu perdut. I no en guanyareu cap altre. No hi ha més cera de la que crema.

ENTRE EL GRUP DE MONTSERRAT I EL GRUP DELS COTONERS

Joaquim Maluquer i Max Cahner van ser els dos grans amics barcelonins de Joan Fuster. Tots dos van ser els seus amfitrions a Barcelona i tots dos van ser, ja ho hem vist, designats testamentàriament com a marmessors, juntament amb Fermí Cortés i Eliseu Climent. Més coincidències: tots dos van conèixer Fuster a casa de l'arquitecte Oriol Folch —l'home de Rafael Patxot a l'interior— en les reunions catalanistes clandestines que s'hi celebraven regularment. Però Cahner pertanyia al grup montserratí —al costat de Josep Benet i Jordi Pujol— i Maluquer al dels industrials cotoners barcelonins —capitanejat per Manuel Ortínez. Les diferències entre ells no eren insalvables, però eren diferències, sobretot ideològiques. Fuster sabia mantenir l'equilibri i va aconseguir sense massa problemes nedar entre les aigües més progressistes dels uns i les més conservadores dels altres.

6. Joan FUSTER (2009), *Correspondència 11: Joan Triadú i altres*, València, Tres i Quatre, p. 317. La carta es va publicar per primera vegada a Joan FUSTER (2002), «Correspondència inèdita», *L'Espill*, 2a època, núm. 10, p. 177-179.

A Max Cahner, però, no li devia fer gaire gràcia que l'assessor àulic de la flamant Edicions 62 s'emboqués en la insensata aventura editorial que el grup de cotoners va voler tirar endavant. L'aventura de l'Editorial A. C. —amb un plantejament del tot *amateur*— es movia amb un únic objectiu: la publicació de les obres completes de Josep Pla, després del suïcidi de Cruzet —l'editor de Pla—, sota la supervisió d'un director literari de luxe: el mateix Joan Fuster.

Però malgrat el tarannà educat dels actors d'aquesta història, la correspondència entre Fuster i Maluquer recull amb tot detall les tensions entre els dos «bàndols» a propòsit dels drets d'autor de *Nosaltres, els valencians*. Maluquer —que es va erigir en l'amic-agent literari— li aconsellava que els vengués l'edició, però de cap manera els drets. Les converses entre Maluquer i «els nois» —Cahner i Bastardes— van anar pujant de to i Fuster va acabar perdent la paciència en saber que els seus editors l'acusaven de fer «el viu» perquè demanava unes condicions econòmiques millors ara que el llibre es venia tant... i, el 18 de juliol de 1962, escriu irat a Maluquer:⁷

Aquests nois estan fotent-me «ultra mesura», i corren el risc que se m'acabi la paciència i els envii a la merda. En primer lloc, m'interessa que quedi ben clar que ells no em van encarregar aquest llibre. Si fan d'això un argument de discussió, ho nego terminantment i crec que no s'atreviran a desmentir-me. Em van demanar un llibre, i jo els vaig oferir aquest, que feia anys que tenia en cartera (fins al punt d'haver-lo ofert també a l'Albertí, per a una col·lecció d'assaigs que projectava). Que facin memòria, doncs. El fet d'haver-me compromès a donar-los-el m'obligà a redactar-lo tot d'una. Això, en tot cas, és un favor que els feia i que no haurien d'oblidar. Són massa les concessions que m'han arrancat, jugant amb el sobreentès de la pàtria i de la política i de totes aquestes coses. Des d'escriure'ls el llibre en dos mesos (és a dir, de pressa i sacrificant compromisos) fins a fer el pallasso a la Casa de València perquè venguessin uns quants exemplars, passant per rectificacions del text a gust d'ells. Ja està bé!*

* L'única cosa que els he d'agrair és la suggerència del títol, que és bo.

L'interès de la resposta de Fuster és que ens aclareix una dada que el pas del temps —i els editors de can 62— s'ha encarregat d'esborrar: que va ser Santiago Albertí qui primer li encarregà un llibre sobre València que funcionés com l'equivalent al Principat de *Notícia de Catalunya*, de Vicens Vives.⁸ El llibre havia de

7. Joan FUSTER (2009), *Correspondència 7: Joaquim Maluquer*, 1a part, València, Tres i Quatre, p. 317.

8. El 25 de maig de 1956 Albertí escriu a Fuster: «Si forces majors no ens ho destorben, la projectada gran col·lecció d'assaig serà aviat un fet. Tots els llargs càlculs que he realitzat des de la teva estada han donat resultat positiu. Jo voldria editar el primer llibre a mitjan novembre. No sé si podrà

formar part d'una col·lecció d'assaig que no va tirar endavant, com tants projectes dels anys cinquanta, en què l'edició en català era encara un miracle.

JOAN FUSTER A LA *GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA*

El 22 d'agost de 1964 Max Cahner va ser expulsat de l'Estat seguint una ordre de la Direcció General de Seguridad, pels habituals motius al voltant de la idea del *rojo-separatismo*. No va poder tornar fins al 18 de gener de 1965. Aquelles «vacances forçades» li van anar molt bé per seguir treballant en el tema de la divisió comarcal del País Valencià que havia iniciat en col·laboració amb Joan Fuster uns mesos abans. En tornar de l'exili, el gener de 1965, duia sota el braç la divisió comarcal de la Catalunya Nord —que probablement havia fet en col·laboració amb Pere Verdaguer—, la del País Valencià i el projecte de la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC).⁹

Des del primer moment Fuster es va comprometre de cos i ànima en el projecte de la redacció de la *Gran enciclopèdia catalana* com a assessor del País Valencià. A través d'una carta inèdita de Jordi Carbonell —primer director de l'obra— a Fuster del 24 de novembre del 1967 sabem la mena de feina que hi feia: la responsabilitat bàsica era la revisió de les llistes d'entrades abans d'encarregar-ne la redacció, la revisió dels articles ja redactats si eren complexos o compromesos, a més de la redacció personal de moltes de les entrades que se li demanaven massa sovint, en nombre molt més elevat del que estava previst, i sempre amb presses. Això sí, comptava amb la col·laboració de Ricard Pérez Casado.

ser. En tot cas, depèn de vosaltres, els autors. Si per a la fi de l'estiu tinc tres originals llestos, faré el cop de cap, sense pensar-m'hi més.

Com a autors, les possibilitats són abundants. Penso en Vicens i el seu magnífic equip (Reglà, Voltes, Gubern, Pérez i Ballestar, Ruiz i Calonja, etc.), Moll, Sanchis Guarnier, Triadú, Ferrater i Mora, Ferran Soldevila, Martínez Ferrando, Duran i Sanpere, Joan Amades, Cirici-Pellicer, Josep M. Folch i Torres, Francesc Curet, etc. Probablement d'aquests que he esmentat sortiran els qui han d'obrir el foc; amb una excepció: la teva, perquè t'he deixat per al final només amb la intenció de dir-te, ben expressament, que voldria que formessis entre els primers col·laboradors. En principi, penso anunciar una sèrie de vuit títols, amb volum extra final per als subscriptors. Ja et vaig dir que el llibre ideal que hauries de fer —fa falta— és una mena de “Notícia de València” que faci parió, “mutatis mutandis”, amb el títol semblant de Vicenç. En una paraula, caldria que, convertit en pur esborrall el teu bonic pròleg a l’“Antologia”, hi bastissis al damunt un llibre de 250-300 holandeses. Cal explicar què ha estat, és i pot ser el País Valencià, des d'un punt de vista psicològic, social, polític, històric, etc. I destacar-ne de passada la posició passada, present i futura davant el Principat. Tot això sona fort. Però també sonen fort altres coses que has pogut publicar. Un assaig de gran pes sobre el tema ens fa falta. I cal animar-se. Què me'n dius?». La carta, inèdita, es conserva a la Biblioteca de Catalunya.

9. Tot i que la divisió comarcal que es va acabar imposant —i que la GEC va aplicar— va ser la de Joan Soler i Riber, del mateix 1964.

Fuster va viure l'experiència de la redacció de la GEC gairebé amb la mateixa proximitat que un redactor de la casa i sense estalviar a Max Cahner i a Eulàlia Duran les queixes i les amenaces contínues que, si seguien fent-lo treballar tant, ho enviaria tot a passeig. O, al contrari, la insistència i la passió amb què mirava de defensar qüestions vitals per a ell com on havia de dur l'accent el nom d'Ausiàs Marc o les entrades destinades als toreros i a termes taurins que estava convençut que havien d'entrar a l'enciclopèdia.¹⁰

Però el que m'interessa destacar, sobretot, és la posició incondicional de Fuster a favor de Cahner en el moment de la crisi d'Edicions 62 i Enciclopèdia Catalana de 1969.¹¹ Abans de la decisió final de la banca, Fuster, alarmat per la situació i pel que significava, va intervenir activament i a través de la redacció de tres cartes —a Jordi Pujol, Josep Benet i Joaquim Maluquer— centrades totes elles en dos punts clau: d'una banda, la consciència clara que Cahner és un desastre comptable i no té cap interès a salvar-lo com a empresari/gestor. De l'altra, té molt clar que:

Mai no s'havia intentat res, català i en català, en el ram editorial, que oferís tantes perspectives d'eficàcia. Riu-te tu de les «cambonades» i de les «patxotades»: en difusió i en intenció, l'Enciclopèdia supera tots els precedents. Això és obvi. Ara: l'Enciclopèdia només és útil en el plantejament que actualment té. No és una enciclopèdia més, tipus Salvat, de fabricació maquinal, plagiària i fàcil. Els que hi treballem ho sabem, i potser més que ningú, jo, que vigilo l'operació des de l'angle valencià. L'elaboració de cada pàgina significa una quantitat considerable de coneixences, de tries, de decisions, que no pot deixar-se a mans d'un manobre improvisat. L'Enciclopèdia és una obra personal d'en Max. I ho és fins al punt que, sense ell, esdevindrà un Salvat qualsevol, o pitjor encara. Avui, en aquesta feina, Max és insubstituïble. Sembla que, precisament, hi ha la intenció de «substituir-lo». Seria un error que costaria car. D'una banda, el treball perdria la categoria que avui té (la gent dels consells d'administració potser és incapaç d'imaginar les dificultats que Max resol a cada ratlla). I d'una altra, l'eliminació o la postergació d'en Max implicaria la

10. Pel que fa als informes a què em refereixo —«Primeres notes sobre el problema del nom Ausias/Ausiàs» i «Torus. Entrades (i no de les que es paguen —o "hom paga"— en taquilla)»— vegeu l'apèndix de Joan FUSTER (2022), *Correspondència 18 i 19: Josep M. Castellet, Francesc Vallverdú, Eulàlia Duran i Teresa Lloret*, València, Tres i Quatre.

11. A Edicions 62, la situació econòmica s'havia anat deteriorant progressivament. D'una banda, els costos i el ritme de publicació de l'*Enciclopèdia* s'havien apartat molt de les previsions establertes i van caldre quantioses inversions. De l'altra, les vendes de llibres eren insuficients per cobrir ni tan sols el cost de producció. La distribuïdora Ifac va tenir pèrdues en la seva activitat, i tot plegat va produir una falta de liquiditat insostenible. La intervenció de Banca Catalana per condonar els deutes de Cahner va comportar que aquest hagués de deixar l'editorial i incorporar-se a la redacció de l'*Enciclopèdia* com a redactor assalariat. Els Cahner —pare i fill— van haver de tornar els crèdits als altres bancs i es van arruïnar.

retirada d'un bloc de col·laboradors (jo, entre ells), i a la llarga de subscriptors, que no podríem trobar en uns altres directius la coherència i la competència que Cahner ens permet, ens brinda i ens orienta. L'Enciclopèdia és un negoci, sens dubte, i els banquers, que no es mamen el dit, ho saben. Del naufragi de 62, aquesta és la peça més estimable. Però si únicament tracten de guanyar uns cèntims, poden pensar en inversions més reditícies que les editorials. Si volen fer un «servei al país», han de mantenir el to i el rigor que a l'obra ha donat i dona en Max, i que solament ell li pot donar. No es tracta de fabricar un llibre qualsevol, sinó establir, per primera vegada —seriosament—, un inventari de les realitats catalanes...¹²

Les altres dues cartes plantegen els mateixos arguments i no cal transcriure'n altres fragments, però sí que voldria assenyalar que en totes tres es repeteix gairebé literalment la mateixa frase: «l'Enciclopèdia és en Max».

JOAN FUSTER, PRIMER AUTOR DE CURIAL EDICIONS CATALANES

Després de la «desfeta», Edicions 62 va poder seguir endavant amb un nou plantejament econòmic: tres accionistes —Antoni Andreu i Abelló, Oriol Bohigas i Antoni de Moragas— van avalar personalment l'obtenció d'un crèdit de tres milions de pessetes que els permetés iniciar el redreçament. Ramon Bastardes, com a gerent, i Josep M. Castellet, com a director literari, es van quedar al capdavant de l'editorial. Max Cahner va seguir treballant a l'Enciclopèdia, ara com a treballador remunerat.

L'Enciclopèdia, instal·lada ja a la nova seu de la plaça Adriano, va passar encara tota mena de vicissituds: les ja mítiques vagues dels redactors secundats pel director de l'obra —Jordi Carbonell—, les amenaces de crema dels fitxers, els acomiadaments i, fins i tot, les intervencions de l'ordre públic...¹³ Fins que el 1971 es va planificar una nova organització que, sota la direcció de Joan Carreras i amb Ferran Ariño com a gerent, van dur l'obra fins al final, el 1981.

La redacció s'havia dividit en tres seccions: la terminològica, la universal i la catalana, i el 1975 Max Cahner va aconseguir que la secció catalana es pogués independitzar de la resta: l'equip de la secció es va instal·lar pel seu compte en un local del carrer del Bruc i, des de la lletra «M» fins al final, va vendre setmanalment a l'Enciclopèdia els articles corresponents —a tant la ratlla. Això sí, amb

12. Carta de Joan Fuster a Joaquim Maluquer del 14 de setembre de 1969. Totes tres cartes han estat reproduïdes a l'apèndix de Joan FUSTER (2012), *Correspondència 13: Max Cahner*, València, Tres i Quatre, p. 533-544. (Atenció, per un error d'impremta, a la carta de Fuster a Jordi Pujol, hi diu Jordi Carbonell.)

13. Vegeu Marta VALLVERDÚ (2011), «La Gran Enciclopèdia Catalana: crònica d'una aventura», *L'Avenç* (juliol-agost), núm. 370.

unes llistes i uns espais prèviament pactats. Van ser uns anys en què la secció catalana, allunyada de la situació tensa que havien viscut fins llavors, va poder gaudir finalment de la redacció de l'obra.

Max Cahner, un supervivent nat i amb una capacitat de treball molt per damunt de la mitjana, mentre es dedicava en cos i ànima al fet que l'Enciclopèdia no s'allunyés de l'objectiu inicial, estava tirant endavant la creació d'una segona editorial. Una editorial de la qual, mentre encara era un projecte, Fuster en deia Edicions 72. La idea de Cahner era tornar a recuperar el terreny perdut i presentar-se amb una operació de prestigi en el món editorial barceloní. Era el moment en què Josep M. Casacuberta pensava en la jubilació i Cahner hi negociava per comprar l'empresa. Però l'intent no va arribar a bon port i Casacuberta va preferir que Barcino fos assumida per la Fundació Carulla.

De manera que quan Max Cahner va demanar a Fuster que tragués del calaix un original en castellà sobre literatura catalana contemporània que l'assagista de Sueca havia enllestit el 1965 per al Fondo de Cultura Econòmica —i que per raons que no venen al cas no va prosperar—, estava imaginant repetir el model del seu primer èxit editorial de l'any 1962 i llançar la nova etapa de Barcino amb un altre text fusterià. L'obra va ser la prevista, la *Literatura catalana contemporània* (1972), però l'editorial va haver de ser de nova creació: Curial Edicions Catalanes.

L'edició del text va ser complexa, ja que calia traduir-lo al català, posar al dia la producció dels autors més joves que la versió castellana havia deixat set anys enrere, seguir les instruccions de l'editor, que insistia en un canvi d'orientació —de l'assaig inicial al manual universitari—, afegir-hi una bibliografia al dia que l'original castellà no tenia... I, com que l'edició va generar moltes anades i vingudes del text de Barcelona a Sueca i a l'inrevés, tenim la sort que podem seguir el procés d'elaboració del llibre de molt a prop gràcies a la correspondència que va mantenir Fuster gairebé setmanalment amb la gent implicada.¹⁴

Però les cartes a què ens referim també cospen la pressió a què Cahner solia sotmetre la gent que treballava per a ell, Fuster inclòs. La tendència obsessiva de l'editor quan tenia les idees clares sobre la necessitat de tirar endavant un projecte beneficiava la gent que treballava amb ell, sens dubte, però a vegades calien notables dosis de paciència. I he descobert, a mesura que m'hi endinso, un Fuster molt pacient: «L'única cosa que voldria és que facis l'esforç moral de superar la sospita que sembla torturar-te: que de mi depèn el teu futur. De la teva carta es podria deduir que, si el senyor Max Cahner es troba a dos dits del suïcidi, la culpa és del

14. Vegeu Joan FUSTER (2022), *Obra completa*, vol. 5: *Llengua i literatura, II*, edició preliminar i apèndix a cura d'Antoni Furió i de Josep Palàcios, Barcelona i València, Edicions 62, Universitat de València i Institutió Alfons el Magnànim, p. 730-750.

senyor Joan Fuster. Calma, noi. Tranquil·litat i bons aliments. Tot s'arreglarà amb una mica de paciència...».¹⁵

El 6 de febrer del 1972, un any i mig després de la proposta inicial de Cahner, Joan Fuster acabava d'enllestir el seu text, «un dels més brillants i atrevits que s'han escrit sobre les nostres lletres»,¹⁶ i ho feia saber festivament a l'amic editor:

Mi distinguido amigo Cahner, don Maximiliano:

En aquest mateix moment el meu transistor acaba de fotre la «simfonia» de la *Semiramide* de Rossini. Ara m'obsequia amb un fragment de l'*Aida*. Perfecte! Com *chez Pàmies*! I de segur que, quan s'acabarà el tros de Verdi, en vindrà un altre de Puccini. *La Bohème*? «Sono andate...» *La Traviatta*? Ah! És el *suspense*! L'emissora és italiana...

Bé. Com que ja és molt tard de la nit, no puc allargar-me en consideracions musicals. Bec un glopet de *whisky-catalunya* a la teva salut, i em dispo a entonar alleluies, en gregorià, com li agrada a la Rosa Regàs. He acabat el llibre, i t'envio els últims papers de la maniobra... Provisionalment, em sento més jove.

15. Carta del 30 gener de 1971, a Joan FUSTER (2012), *Correspondència 13: Max Cahner*, València, Tres i Quatre, p. 299-300.

16. Per a una valoració actual del llibre, vegeu Enric SÒRIA (2022), «Una literatura viva», *L'Avenç*, núm. 463 (setembre), p. 63, que entre altres coses ens recorda que «El llibre no va ser ben rebut en els departaments del ram. Hi faltaven notes a peu de pàgina —no n'hi ha cap— i, per dir-ho amb Fuster, hi sobraven “opinions notòriament subjectives”».